

РАСУЛОВА АСЕМ МАНСУРОВНА

«ИМПОРТ АЛМАСТЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА КӘСПОРЫННЫҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІН АРТТЫРУДЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ МЕХАНИЗМІ» (АЛМАТЫ ЖӘНЕ АЛМАТЫ ОБЛЫСЫ САРЫ МАЙ ӨНДІРУШІ КӘСПОРЫНДАРЫНЫҢ МЫСАЛЫНДА)»

«6D050600 – Экономика» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін дайындаған диссертациялық жұмысына

АҢДАТПА

Зерттеу тақырыбының өзектілігі. Ғаламдану жағдайында әлемдік табыстың тұрақты үлесін қамтамасыз етуде сыртқы, сонымен қатар, әлемдік нарықтарда отандық кәсіпорындардың позицияларын күшейту есебінен экономиканың нақты секторының бәсекеге қабілеттілігін арттыру маңызды рөл атқарады. Көптеген зерттеулер көрсеткендей, компаниялардың бәсекеге қабілеттілігін арттыру елдің экономикалық өсуіне әсерін тигізеді. Сонымен қатар, азық-түлік өнеркәсібінде импорттық өндірушілерден гөрі отандық кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттыру халықтың денсаулығына оң әсерін тигізеді.

Қазақстанда азық-түлік өнеркәсібінің дамуы елдің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету, сонымен қатар, экономиканың аграрлық секторын дамыту көзқарасынан да маңызды мәнге ие болуда, өйткені азық-түлік өнеркәсібінің кәсіпорындары ауылшаруашылық өнімдердің ең ірі тұтынышыларының бірі болып табылады. Азық-түлік өнеркәсібі – әрбір елдің ұлттық экономикасындағы стратегиялық маңызды буындардың бірі. Сүт өнімдерінің нарығы азық-түлік өнеркәсібіндегі жетекші салалардың бірі болып табылады, өйткені сүт және сүт өнімдері ел тұрғындарының тамақтану құрылымында негізгілердің қатарына жатады. Ол тұрғындардың әртүрлі топтарының қажеттіліктеріне сай келетін, өнімдердің алуан түрлі ассортиментімен ел тұрғындарын қамтамасыз етуге мүдделі. Өндірілетін азық-түлік өнімдері ішкі, сонымен қатар, сыртқы нарықта да жоғары сапалы, қолжетімді және бәсекеге қабілетті болуы тиіс.

Сүт өнеркәсібіндегі өңдеуші кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттыру сәйкес экономикалық механизмді қалыптастыру қажеттілігімен байланысты.

Импорттық өндірушілер тарапынан күшейіп келе жатқан бәсекелік күреспен сипатталатын, сары май өндірісі нарығындағы қалыптасқан жағдайды назарға ала отырып, өнімнің бәсекеге қабілеттілігін күшейту үшін отандық кәсіпорындарда қолданылатын құралдардың тиімділігіне деген талаптарды қайта қарап шығу қажет.

Жоғарыда айтылғандардың барлығы диссертациялық зерттеудің өзектілігі мен тәжірибелік маңыздылығын айқындайды.

Диссертациялық зерттеудің мақсаты болып Алматы қаласы және Алматы облысындағы сары май өндірісті бойынша отандық кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттыру бойынша теориялық, әдістемелік және тәжірибелік ұсыныстарды жасап шығару, экономикалық механизмнің қолданылуын зерттеу табылады.

Зерттеу міндеттері. Қойылған мақсатқа жету үшін келесідей міндеттер қойылды:

- отандық және шетелдік әдебиетке критикалық шолу негізінде импорт алмастыру жағдайындағы кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттырудың теориялық-әдістемелік аспектілерін, «экономикалық механизм» түсінігінің экономикалық мазмұнын зерттеу;

- кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттыру мақсатында экономикалық механизм құралдарын және әдістерін жүйелеу;

- сары май өнімдерінің отандық өндірушілерінің бәсекеге қабілеттілігіне әсерін тигізетін негізгі мәселелері мен себептерін анықтау;

- Алматы қаласы және Алматы облысындағы сары май өндіруші кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілік деңгейін бағалау;

- сары май өнімдерін өндіретін отандық кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттырудағы мемлекеттік қолдау бойынша ұсыныстарды негіздеу;

- сары май өндірісі бойынша отандық кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттыру мақсатында өзара толықтыру жүйесін енгізудің тиімділігін негіздеу.

Зерттеу пәні болып импорт алмастыру жағдайындағы сары май өндіруші кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттырудың экономикалық механизмін қалыптастыруға деген әдістемелік тәсілі болып табылады.

Зерттеу объектісі ретінде сары май өнімдерін өндіретін Алматы қаласы және Алматы облысындағы кәсіпорындар алынды.

Зерттеу жұмысының теориялық - әдістемелік базасын май өнімдерді өндіретін отандық кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттыру негіздері мен тәжірибесіне арналған қазақстандық және шетелдік авторлардың ғылыми еңбектері құрайды.

Диссертациялық жұмыста салыстымалы талдау, мәтінді талдау, статистикалық әдістер, тұтынушыларды сұрастыру, сараптамалық (май өнімдері нарығының қазіргі жағдайын талдау), тереңдетілген интервью, топтастыру әдісі, индукция, дедукция, модельдеу және экономико-математикалық әдістер қолданылды.

Зерттеу нәтижелерінің ғылыми жаңалығы. Зерттеу нәтижелерінің ғылыми жаңашылдығы келесіде:

- айқын ерекшелігі ретінде есептелетін импорт алмастыру факторы есепке алу болып табылатын базалық элемент ретіндегі «кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттырудың экономикалық механизмі» түсінігінің анықтамасы ұсынылды;

- кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігіне әсер ететін экономикалық механизмді қалыптастыруға деген әдістемелік тәсілдер жасап шығарылды;
- сары май өнімдерін өндіретін кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттыру мәселелерін зерттеу барысында сапалық талдау әдісі негізінде «мәтінді талдау» қолдану қажеттілігі дәлелденді;
- майлы өнімдерді өндіретін кәсіпорындардың әлеуетін арттыруға және тұтынушылардың сұраныстарын қанағаттандыруға бағытталған кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігін арттырудың экономикалық механизмінің құралдарын қолдану қажеттілігі негізделді;
- сүт өнімдері кластері негізінде өзара бірін - бірі толықтыру жүйесін қалыптастыруды ескеретін, сары май өндірісі бойынша кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттырудағы мемлекеттік қолдауды жетілдіру бойынша шаралар ұсынылды;
- импорт алмастыру жағдайында эконометрикалық әдіс негізінде, бірін - бірі толықтыру жүйесін енгізу барысында, кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігін арттыру жолдары анықталды.

Қорғауға шығарылатын негізгі тұжырымдамалар:

1. «Кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттырудың экономикалық механизмі» авторлық анықтамасының ережесі негізінде кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігіне әсер ету әдістері мен құралдарының жүйесін қалыптастыруға деген тәсілдер ұсынылды;
2. Қазақстан Республикасының сары май өнімдері нарығын бағалау және мәтіндік талдауға негізделе отырып отандық және импорттық өндіруші-кәсіпорындардың бәсекелік артықшылықтарын айқындау және қолдану бойынша ұсыныстар жасалды;
3. Smart Pls бағдарламасының негізінде көпфакторлы құрылымды модельді қолдана отырып, сары май өндіретін кәсіпорындардың экономикалық механизмін арттыру тетіктері жасап шығарылды;
4. Сүт өнімі кластерінде өзара толықтыру жүйесін қалыптастыру жолымен сары май өнімдерінен импорт тәуелділігін төмендету моделі және тұтынушылардың ішкі қажеттіліктерін қамсыздандыру жолдары ұсынылды.

Зерттеудің теориялық және тәжірибелік маңызы. Жүргізілген зерттеулер негізінде теориялық және тәжірибелік маңызы бар, импорт алмастыру жағдайында кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігін арттырудың экономикалық механизмінің критерийлері әзірленді және қосалқы жүйелері анықталды.

Диссертациялық зерттеудің теориялық-әдістемелік материалдары «Өндірісті ұйымдастыру», «Кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігі», «Кластерлік экономика» пәндері бойынша жоғарғы оқу орындарының оқу бағдарламаларында қолданылуы мүмкін.

Зерттеудің тәжірибелік маңызы мемлекеттік реттеу механизмдері мен интеграциялық үрдістерді дамытуды ескере отырып, сары май өнімдері нарығының тиімді салааралық байланыстарды қалыптастыруға септігін тигізетін, әрдеңгейлі өндірістік – экономикалық байланыстарды ескеруге

мүмкіндік беретін, кластерге қатысушылар қызметтерінің арасында өзара толықтырудың концептуалды моделінің жасап шығарылғандына негізделеді. Олар нарық құрылымында деформацияларды жеңудің мемлекеттік саясаты мен қосалқы кешенді дамытудың кешенді мақсатты бағдарламасын негіздеу, макро- және микродеңгейлерде салааралық өзара байланыстардың нысандарын талдаудың негізгі әдістемелік қағидалары мен тәсілдерін жасап шығару үшін қолданылуы мүмкін. Кластердегі қосалқы бөлімшелердің өзара толықтыру жүйесін пайдалану тиімділігі импорт алмастыру жағдайында майлы өнімдер өндірісі бойынша отандық кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттырумен негізделеді.

Диссертациялық зерттеу нәтижелері, оның ішінде импорт алмастыру жағдайындағы отандық кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттыруға бағытталған шаралар негізгі мақсаты болып «Өндірісті сұранысқа ие агроөнеркәсіптік кешеннің бәсекеге қабілетті өнімдерімен қамтамасыз ету» табылатын «Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенін (ары қарай - АӨК) дамытудың 2017-2021 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын» жүзеге асыруда қолданылуы мүмкін.

Диссертациядағы теориялық және әдістемелік ұсыныстар азық-түлік нарығының тепе-теңдігін қамтамасыз ету, облыстық және аймақтық деңгейлерде оны реттеу жүйесін дамыту проблемалары бойынша ғылыми зерттеулерді өткізуде қолданылуы мүмкін.

АННОТАЦИЯ

диссертации на соискание степени доктора философии (PhD) по специальности – 6D050600 «Экономика»

РАСУЛОВОЙ АСЕМ МАНСУРОВНЫ

«ЭКОНОМИЧЕСКИЙ МЕХАНИЗМ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ В УСЛОВИЯХ ИМПОРТЗАМЕЩЕНИЯ» (на примере предприятий по производству сливочного масла Алматы и Алматинской области)

Актуальность темы исследования. Важную роль в обеспечении стабильной доли мирового дохода в условиях глобализации играет наращивание конкурентоспособности реального сектора экономики за счет укрепления позиций отечественных предприятий как на внутренних, так и на мировых рынках. Многочисленные исследования показывают, что повышение конкурентоспособности компаний положительно сказывается на экономическом росте страны. Кроме того, повышение конкурентоспособности отечественных предприятий перед импортными производителями пищевой промышленности благоприятно будет влиять на здоровье народа.

В Казахстане развитие пищевой промышленности имеет важное значение, как с точки зрения обеспечения продовольственной безопасности страны, так и развития аграрного сектора экономики, поскольку предприятия пищевой промышленности являются одними из самых крупных потребителей сельскохозяйственной продукции. Пищевая промышленность – одно из стратегически важнейших звеньев национальной экономики каждой страны. Рынок молочной продукции является одной из ведущих отраслей в пищевой промышленности, так как молоко и молочная продукция являются базовыми в структуре питания населения страны. Она призвана обеспечивать население страны разнообразным ассортиментом продукции, соответствующим потребностям различных групп населения. Производимые пищевые продукты должны быть высокого качества, доступными и конкурентоспособными как на внутреннем, так и на внешнем рынке.

Повышение конкурентоспособности перерабатывающих предприятий молочной промышленности связано с необходимостью формирования соответственного экономического механизма.

Принимая во внимание сформировавшуюся на рынке производства сливочного масла ситуацию, характеризующуюся ужесточением конкурентной борьбы, особенно со стороны импортных производителей, необходимо пересмотреть требования, к эффективности средств, используемых на отечественных предприятиях, для укрепления уровня конкурентоспособности продукции.

В совокупности всё изложенное подтверждает актуальность и практическую значимость диссертационного исследования.

Целью диссертационного исследования является исследование применения экономического механизма, разработка теоретических, методологических и практических рекомендаций по повышению конкурентоспособности отечественных предприятий по производству сливочного масла города Алматы и Алматинской области.

Задачи исследования. Для достижения поставленной цели определены следующие задачи:

- исследовать экономическое содержание трактовки «экономического механизма», теоретико-методологических аспектов повышения конкурентоспособности предприятий в условиях импортзамещения на основе критического обзора отечественной и зарубежной литературы;
- систематизировать инструменты и методы экономического механизма в целях повышения конкурентоспособности предприятий;
- выявить основные проблемы и причины, влияющие на конкурентоспособность отечественных производителей масложировой продукции;
- оценить уровень конкурентоспособности предприятий по производству сливочного масла в городе Алматы и Алматинской области;
- обосновать рекомендации по совершенствованию государственной поддержки повышения конкурентоспособности отечественных предприятий, производящих масложировую продукцию;
- обосновать эффективность внедрения системы взаимодополняемости для повышения конкурентоспособности отечественных предприятий по производству сливочного масла.

Предметом исследования является методологический подход к формированию экономического механизма повышения конкурентоспособности предприятий - производителей сливочного масла в условиях импортзамещения.

В качестве **объекта исследования** выбраны предприятия города Алматы и Алматинской области, производящие масложировую продукцию.

Методологической базой исследования являются научные труды казахстанских и зарубежных авторов, посвященные основам и практике повышения конкурентоспособности отечественных предприятий производящих масложировую продукцию.

В диссертационной работе были применены такие методы исследования, как сравнительный анализ, анализ текста, статистические методы, анкетирование потребителей, аналитические (анализ современного состояния рынка масложировой продукции), глубинное интервью, метод группировки, индукция, дедукция, моделирование и экономико-математические методы.

Научная новизна результатов исследования. Научная новизна исследования заключается:

- на основе изучения теории предложено определение понятия «экономический механизм повышения конкурентоспособности предприятий» как базового элемента, отличительной особенностью которой является учет выявления фактора импортзамещения;

- разработаны методологические подходы к формированию экономического механизма, влияющего на конкурентоспособность предприятия;

- доказана необходимость использования «анализа текста» как метода качественного анализа, при исследовании проблем повышения конкурентоспособности предприятий производящих масложировую продукцию;

- обоснована необходимость использования инструментов экономического механизма повышения конкурентоспособности предприятия, которая нацелена на удовлетворения спроса потребителей и на увеличение потенциала предприятий, производящих масложировую продукцию;

- предложены мероприятия по совершенствованию государственной поддержки повышения конкурентоспособности предприятий по производству сливочного масла, учитывающие формирование системы взаимодополняемости в кластере молочной продукции;

- с помощью эконометрической модели выявлено, что при внедрения системы взаимодополняемости повышается конкурентоспособность предприятия в условиях импортзамещения.

Основные положения, выносимые на защиту:

1. На основе положения авторского определения «экономический механизм повышения конкурентоспособности предприятий» предложены подходы к формированию системы инструментов и методов влияния на конкурентоспособность предприятия;

2. Предложены рекомендации по выявлению и использованию конкурентных преимуществ отечественных и импортных предприятий – производителей, базируясь на текстовом анализе и оценке рынка масложировой продукции Республики Казахстан;

3. С использованием многофакторной структурной модели на базе программы Smart Pls, разработаны рычаги повышения экономического механизма предприятий, производящих сливочное масло;

4. Предложены пути обеспечения внутренних потребностей потребителей продукции и модель снижения импортозависимости от сливочной продукции путем формирования системы взаимодополнения в кластере молочной продукции.

Теоретическая и практическая значимость исследования. На основании проведенных исследований были разработаны критерии и определены подсистемы экономического механизма повышения конкурентоспособности предприятий в условиях импортозамещения, которые имеют теоретическую и практическую значимость.

Теоретико-методические материалы диссертационного исследования могут быть использованы в учебных программах высших учебных заведений по дисциплинам «Организация производства», «Конкурентоспособность компании», «Кластерная экономика».

Практическая значимость исследования заключается в том, что на основе проведенного исследования разработана концептуальная модель взаимодополняемости между видами деятельности участников кластера, позволяющая учитывать разноуровневые производственно-экономические связи, способствующие формированию эффективных межотраслевых связей рынка масложировой продукции с учетом механизмов государственного регулирования и развития интеграционных процессов. Они могут быть использованы для обоснования государственной политики преодоления деформаций в структуре рынка и комплексной целевой программы развития подкомплекса, разработки основных методических принципов и подходов к анализу форм межотраслевых взаимосвязей на макро- и микроуровнях. Эффективность использования системы взаимодополняемости подразделений в кластере обусловлена повышением конкурентоспособности отечественных предприятий по производству масложировой продукции в условиях импортозамещения.

Результаты диссертационного исследования, в том числе мероприятия, направленные на повышения конкурентоспособности отечественных предприятий в условиях импортозамещения могут использоваться в реализации «Государственной программы развития агропромышленного комплекса Республики Казахстан на 2017-2021» основной целью которой является «Обеспечение производства востребованной на рынках конкурентоспособной продукции агропромышленного комплекса (далее – АПК)».

Содержащиеся в диссертации теоретические и методические рекомендации могут быть использованы в проведении научных исследований по проблемам обеспечения сбалансированности продовольственного рынка, развития системы его регулирования на областном и региональных уровнях.

RASULOVA ASEM MANSUROVNA

**THE ECONOMIC MECHANISM OF INCREASING
COMPETITIVENESS OF THE ENTERPRISE ON THE CONDITIONS
OF IMPORT SUBSTITUTION (on the example of butter production
enterprises in Almaty city and Almaty region)**

ANNOTATION

on the dissertation for the degree of Doctor of Philosophy (PhD) in specialty -
6D050600 "Economics"

Relevance of the research topic. An important role in ensuring a stable share of world income in the context of globalization is increasing the competitiveness of the real sector of the economy by strengthening the position of domestic enterprises in both domestic and world markets. Numerous studies show that increasing the competitiveness of companies has a positive effect on the country's economic growth. In addition, increasing the competitiveness of domestic enterprises in front of imported food manufacturers industry will favorably affect the health of the people.

Since food industry enterprises are one of the largest consumers of agricultural products, the development of the food industry is important in Kazakhstan, from the point of view of ensuring the country's food security and the development of the agricultural sector of the economy. The food industry is one of the strategically most important links in the national economy of each country. The dairy market is one of the leading sectors in the food industry, since milk and dairy products are basic in the structure of the country's population. Since milk and dairy products are basic in the nutritional structure of the country's population, the dairy market is one of the leading sectors in the food industry. It is designed to provide the country's population with a diverse range of products that meet the needs of various population groups. Produced food products must be of high quality, affordable and competitive in both domestic and foreign markets.

Increasing the competitiveness of dairy processing enterprises is associated with the need to create an appropriate economic mechanism.

Taking into account the situation that has developed in the butter production market, characterized by increased competition, especially from foreign manufacturers, it is necessary to revise the requirements for the effectiveness of funds used at domestic enterprises to strengthen the level of competitiveness of products.

All of the above together confirms the relevance and practical significance of the dissertation research.

The purpose of the dissertation research is the study of the application of the economic mechanism, the development of theoretical, methodological and

practical recommendations to improve the competitiveness of domestic enterprises for the production of butter in Almaty city and Almaty region.

The objectives of the study. To achieve this goal, the following tasks are defined:

- to study the economic content of the interpretation of the "economic mechanism", the theoretical and methodological aspects of increasing the competitiveness of enterprises in the context of import substitution based on a critical review of domestic and foreign literature;

- to systematize the tools and methods of the economic mechanism in order to increase the competitiveness of enterprises;

- identify the main problems and causes affecting the competitiveness of domestic producers of oil and fat products;

- to assess the level of competitiveness of enterprises producing butter in Almaty and Almaty region;

- substantiate recommendations for improving state support for enhancing the competitiveness of domestic enterprises producing oil and fat products;

- substantiate the effectiveness of the implementation of the complementarity system to increase the competitiveness of domestic butter producing enterprises.

The subject of the research is a methodological approach to the formation of an economic mechanism to increase the competitiveness of enterprises - manufacturers of butter in the conditions of import substitution.

Object of the research are enterprises of Almaty city and region that produce oil and fat products.

Methodological basis of the research is the scientific works of Kazakhstan and foreign authors, devoted to the basics and practice of increasing the competitiveness of domestic enterprises producing oil and fat products.

In the dissertation were applied research methods such as comparative analysis, text analysis, statistical methods, consumer surveys, analytical (analysis of the current state of the oil and fat products market), in-depth interviews, grouping method, induction, deduction, modeling and economic and mathematical methods.

The scientific novelty of the thesis is as follows:

- on the basis of the study of the theory, the author's definition of the concept "economic mechanism to increase the competitiveness of enterprises" as a basic element, the distinguishing feature of which is to take into account the identification of the factor of import substitution, is proposed;

- developed methodological approaches to the formation of an economic mechanism that affects the competitiveness of the enterprise;

- the necessity of using "text analysis" as a method of qualitative analysis is proved when studying the problems of increasing the competitiveness of enterprises producing oil and fat products;

- the necessity of using the tools of the economic mechanism to increase the competitiveness of an enterprise is substantiated, which is aimed at satisfying

consumer demand and increasing the potential of enterprises producing oil and fat products;

- measures were proposed to improve state support for increasing the competitiveness of butter production enterprises, taking into account the formation of a complementarity system in a cluster of dairy products;

using an econometric model identified that the introduction of a complementarity system, the enterprise's competitiveness in terms of import substitution increases.

The main provisions to be defended:

1. Based on the provisions of the author's definition "economic mechanism to increase the competitiveness of enterprises", approaches to the formation of tools and methods system for influencing the competitiveness of enterprises are proposed;

2. Suggested recommendations on the identification and use of the competitive advantages of domestic and import enterprises-producers based on text analysis and assessment of the market of oil and fat products of the Republic of Kazakhstan;

3. Using a multi-factor structural model based on the Smart Pls program, leverage to increase the economic mechanism of enterprises producing butter have been developed;

4. Ways to ensure the internal needs of consumers of products and a model to reduce import dependence on cream products by creating a complementarity system in a cluster of dairy products are proposed.

The scientific and practical significance of the study.

Based on the studies, criteria were developed and subsystems of the economic mechanism for improving the competitiveness of enterprises in the conditions of import substitution, which have theoretical and practical significance, were determined.

Theoretical and methodological materials of the dissertation research can be used in the curricula of higher educational institutions in the disciplines "Organization of production", "Competitiveness of the company", "Cluster economy".

Practical significance of the study is in the fact that on the basis of the study, a conceptual model of complementarity between the activities of cluster members has been developed, which allows consider multilevel production and economic relations that contribute to the formation of effective intersectoral ties in the oil and fat products market, taking into account state regulation mechanisms and the development of integration processes. They can be used to justify the state policy of overcoming deformations in the market structure and a comprehensive targeted program for the development of the subcomplex, the development of basic methodological principles and approaches to the analysis of forms of intersectoral relationships at the macro and micro levels.

The effectiveness of using the system of complementarity of units in the cluster is due to increased competitiveness of domestic enterprises for the production of oil and fat products in the context of import substitution.

The results of the dissertation research, including measures aimed at improving the competitiveness of domestic enterprises in the context of import substitution, can be used in the implementation of the "State Program for the Development of the Agro-Industrial Complex of the Republic of Kazakhstan for 2017-2021", main goal of which is "ensuring the production of competitive agricultural products demanded in the markets".

The theoretical and methodological recommendations contained in the thesis can be used in conducting research on the problems of ensuring the balance of the food market, the development of its regulation system at the regional levels.